

Александра ПЕТРОВИЋ, дипл. правник

Студент докторских студија на Правном факултету у Крагујевцу

УДК: 343.91-053.6

Примљено: 4. јул 2011.

Кратки научни чланак

МЕРЕ АЛТЕРНАТИВНОГ КАРАКТЕРА У НАШЕМ МАЛОЛЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ – ВАСПИТНИ НАЛОЗИ И ПОСЕБНЕ ОБАВЕЗЕ

Доношењем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (2005.), који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године, добили смо аутономно малолетничко кривично законодавство, и на тај начин сврстали у ред највеће броја позитивних законодавстава који на овај начин регулишу проблематику малолетничке деликвенције. Суштинске одреднице савремене кривично-правне стипула малолетника јесу: питање кривичне одговорности малолетника, надлежни органи, процедура поступања са малолетним учиниоцима кривичних дела, као и посебан систем кривичних санкција за малолетнике. У вези последње набројане сејмена кривично-правне стипула малолетника, Законом се уводи и низ новина, међу којима мере алтернативног карактера: васпитни налози и посебне обавезе. Васпитни налози нису кривичне санкције већ, мере диверзионе карактера којима се кривични случај малолетне деликвенције скреће ка вансудском исходу, ради избегавања штетног дејства вођења кривичног поступка према њему, док су посебне обавезе врста кривичних санкција, односно васпитних мера усмеравајуће и упозоравајуће карактера, са посебно наглашеним алтернативним карактером, у том смислу, што се њиховим изрицањем избегава примена мера полуинституционалне и институционалне карактера, које значе виши ниво интервенције у односу на личности малолетника. Први део рада посвећен је теоријском разматрању појма, врсте, услова примене наведених мера као и њиховим сличностима и разликама, док ће у другом делу рада бити разматрана њихова примена и усвојеност примене у пракси наших правосудних органа.

Кључне речи: малолетник, кривичне санкције, алтернативне мере, васпитни налози, посебне обавезе.

I. УВОД

Савремено кривично право које се односи на малолетнике (тзв. малолетничко кривично право) је у потпуности подређено криминално-политичким циљевима – а то је васпитање малолетног учиниоца кривичног дела и његово преваспитање. У теорији се тако истиче да су малолетничке кривичне санкције, у првом реду, мере помоћи и социјализације, са што мање елемената принуде, ограничења права и слободе и репресије, а све више мере помоћи, бриге, надзора и отклањања и предупредивања сметњи и услова за њихов нормалан и несметан развој и сазревање. То је у складу са низом међународних стандарда, а посебно са тзв. Хаванским правилима¹, која у односу на малолетне учиниоце кривичних дела захтева искључење или свођење на минимум било каквог облика лишења слободе. Тако, бројни правни системи поред и уместо кривичних санкција², за малолетне делинквенте прописују различите мере алтернативног карактера које су у складу са теоријом неинтервенисања – кад год је могуће избегавање кривичног правосуђа преко скретања кривичног поступка (*diversion*), посебно када се ради о багателном, епизодном, примарном, ситуационом или случајном криминалитету. То су различите мере *sui generis* у виду васпитних налога, упутстава, забрана или препорука чији је циљ да се избегне или одложи вођење кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела³. Овакво решење је у складу са чланом 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима детета, која захтева од држава потписница да предвиде, кад год је могуће и пожељно, мере поступања са децом и малолетницима која су прекршила закон без прибегавања судском поступку. Заправо, најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права Републике Србије јесте увођење алтернативних мера према малолетним учиниоцима кривичних дела. Поред васпитних налога, као мера *sui generis*, наглашени алтернативни карактер имају и новоуведене кривичне санкције, посебне обавезе, јер се њиховом применом у ствари редукује примена традиционалних мера које подразумевају виши и значајнији ниво

¹ Члан 11. тачка б, Стандардних минималних правила УН-а за мере алтернативне институционалном третману, усвојена 1990. године.

² Немачка, Француска, Словенија, Македонија, Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина и др.

³ Заправо, циљ је примене ових мера скретање поступка према малолетним лицима са кривичног права на друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања).

интервенције у односу на личност малолетника. Три су главна разлога која су аутора навела на истовремено теоријско и практично разматрање васпитних налога и посебних обавеза, а то су: чињеница да се ради о мерама алтернативног карактера; језичка и садржинска подударност васпитних налога и појединих посебних обавеза, и чињеница да су обе мере уведене доношењем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица 2005 године⁴. Управо из тог разлога поред разматрања њихове законске регулативе, размотрене су и потешкоће њихове примене у пракси наших правосудних органа у другом делу овог рада, и то све из разлога свеобухватније анализе жељених и постигнутих циљева њиховог озакоњења.

II. ВАСПИТНИ НАЛОЗИ- ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Васпитни налози су алтернативне (неформалне) мере, које у реаговању на криминалитет мелолетника доводе до скретања-диверзије⁵ кривичне процедуре, односно преусмеравања кривичног случаја малолетника од судске процедуре у правцу непеналног исхода, односно на друге гране права породично, социјално⁶. Васпитни налози у нашем малолетничком кривичном законодавству представљају новину⁷, тако да сада поред кривичних санкција предвиђених за ову категорију учинилаца, упоредно постоје и васпитни налози као мере *suī generis*. Основна сврха васпитних налога, јесте ослобађање малолетника од формализма и стигматизирајућег дејстава судске процедуре, али не и обавезе да се суочи са својим делом и препозна своју одговорност у односу на жртву, и прихвати обавезу поштовања основних друштвених норми и моралних стандарда⁸. Дакле применом васпитних налога постижу се два циља: непокретање или обустава кривичног поступка и позитиван утицај на правилан развој малолетника кроз јачање његове личне одговорности како убудуће не би вршио кривична дела.

⁴ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник*, бр. 85/05, у даљем тексту ЗМУКД.

⁵ О. Перић, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2007., стр 23.

⁶ Д. Јовашевић, *Примена васпитних налога према малолетним деликвентима*, Социјална мисао, бр. 1/2010., стр 78.

⁷ Наше досадашње законодавство није познавало овакве алтернативне мере и користило је само могућности које су биле на располагању нарочито у кривичном процесном законодавству (нпр. опортунитет кривичног гоњења). Примена васпитних налога је тзв. условни опортунитет кривичног гоњења повезан са теоријом ресторативне правде, који представља примену модела диверзије са интервенцијом.

У нашем ЗМУКД-у⁹ предвиђено је пет врста васпитних налога и то су:

- *поровнање* (измирење-la mediation) *са оштећеним*. Неки аутори сматрају да је то највреднија алтернатива у односу на репресивне санкције кривичног права. Поравнање између учиниоца и жртве манифестује се на различите начине, што зависи од околности конкретног случаја. По садржини треба разликовати измирење које се своди на материјалну надокнаду, у ком случају долази до директног контакта између учиниоца и жртве; негде се ово манифестује преко непосредног рада у корист жртве; најраспрострањенији вид ове алтернативне мере своди се на лични сусрет између учиниоца и жртве. Поравнање, међутим може да буде нарочито погодно за нека кривична дела код којих се непосредним контактом најбоље разрешава конфликт. Природа поравнања не подразумева никакав васпитни рад са учиниоцем, али и поред тога неки аутори сматрају да је субјективна вредност ове мере наглашена.
- *редовно похађање школе или одлажење на посао*, као васпитни налог свој смисла налази у познатој чињеници да је редовно испуњење обавеза, школских или радних, снажан протективни фактор јер јача радну дисциплину и радне навике, а тиме и повећава образовни учинак малолетника, а умањује штетни утицај доколице и деликвентних вршњака, што све заједно значајно редукује ризик даљег криминалног понашања¹⁰;
- рад у корист заједнице, назван *„укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалној, локалној или еколошкој садржаја“* у последње време је доста помињана алтернатива а, истовремено и најраспрострањенија алтернатива. Ова алтернативна мера се све више примењује, у упоредном законодавству се запажају два система рада у корист заједнице: по једнима, предност се даје пеналном аспект, док други у њему виде едукативно средство. У сваком случају применом ове мере, конкретна задужења малолетника у хуманитарним активностима или у пословима заштите животне средине јачају важне протективне

⁸ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, Крагујевац, 2009. стр. 52.

⁹ Чл. 7 ЗМУКД.

¹⁰ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, Крагујевац, 2009. стр. 61.

факторе на страни малолетника, развијањем осећаја корисности и припадности друштвеној заједници и јачањем личног самопоштовања¹¹.

- *одговарајућем испитивању или одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и укључивање у појединачни или групни програм у одговарајућој установи или савештовалишту* су васпитни налози медицинског карактера, што се одражава на могућност примене, јер ове васпитне налоге под одређеним условима може применити само судија за малолетнике, односно веће за малолетнике надлежног суда.

Услови за примену васпитних налога су следећи:

1. Васпитни налози се могу применити искључиво према *малолетним* учиниоцима кривичних дела;¹²
2. Објективни услов се односи на тежину кривичног дела, јесте тачно одређена категорија кривичних дела, то су кривична дела за која је законом прописана *казна затвора до 5 година*¹³;
3. Два услова субјективног карактера која морају бити кумулативно испуњена: да малолетник *признаје* кривично дело и да *однос* малолетника према извршеном кривичном делу и жртви оправдава примену васпитног налога.

Избор једног или више васпитних налога зависи од процене конкретне ситуације, односно према законској одредби, водиће се напореда рачуна о два подједнако важна захтева: с једне стране процењиваће се интерес малолетног учиниоца кривичног дела а , с друге, интерес оштећеног, (жртве)¹⁴. Жртви се у савременом малолетничком кривичном праву придаје све већа пажња и разумљиво је што је ова одредба у том смислу формулисана¹⁵. Када је у питању малолетник, мора се узети у обзир и један додатни критеријум- да се применом васпитног налога не омете његово школовање, што је примарни задатак или запослење, уколико је запослен. Јавни тужилац за малолетнике или судија за

¹¹ Ibid.

¹² То су лица која су кривично дело извршила са навршених 14 а ненавршених 18 година.

¹³ Статистике малолетничког криминалитета показују да су то управо она кривична дела која малолетници најчешће врше.

¹⁴ Потребно је да изабрани налог или више налога одговарају и малолетнику и оштећеном, одн. да истовремено задовољавају интересе обе стране и то не парцијално, него у целини, види: С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, Крагујевац, 2009., стр. 63.

малолетнике приликом избора и примене васпитног налога треба да консултује одређена лица-родитеље малолетника, усвојиоца, стараоца, односно одређени орган старатељства.¹⁶ У ЗМУКД је одређено да је најдуже трајање васпитних налога шест месеци, при чему минимум није одређен, али о тачном трајању кад доноси одлуку надлежни орган не би требало да се изјашњава. Овај орган има овлашћење да у том времену васпитни налог који се примењује замени неким другим, односно укине, уколико је пре тога постигнута сврха, односно уколико је малолетник испунио преузети васпитни налог.

Један или више васпитних налога могу применити јавни тужилац за малолетнике, судија за малолетнике одн. веће за малолетнике. Јавни тужилац самостално одлучује о примени једног или више од три васпитних налога немедицинског карактера, пре подношења предлога за покретање припремног поступка према малолетнику. Судија за малолетнике одн. веће за малолетнике¹⁷ о примени васпитних налога одлучују након покретања кривичног поступка према малолетнику, и подношења предлога за обуставу кривичног поступка уз примену једног или више васпитних налога, при чему они могу применити било који од пет васпитних налога, дакле и васпитне налоге медицинског карактера.

III. ПОСЕБНЕ ОБАВЕЗЕ-ВАСПИТНЕ МЕРЕ УПОЗОРАВАЈУЋЕГ И УСМЕРАВАЈУЋЕГ КАРАКТЕРА

За разлику од васпитних налога, посебне обавезе представљају кривичне санкције у оквиру васпитних мера упозоравајућег и усмеравајућег карактера које се изричу малолетним учиниоцима кривичних дела. У суштинском смислу, оне не представљају новину у нашем малолетничком кривичном праву, обзиром да су примењиване и пре доношења ЗМУКД-а, али као пратеће обавезе уз васпитне мере појачаног надзора, ради њихове успешне реализације. Оно што представља новину коју доноси ЗМУКД јесте њихово издвајање као посебне-самосталне врсте васпитних мера упозоравајућег и усмеравајућег карактера, но и поред тога она нису изгубиле ранију функцију, а то је могућност кумулативног изрицања са васпитним мерама појачаног надзора. Основна карактеристика посебних обавеза

¹⁵ Чл. 8 ЗМУКД.

¹⁶ Улога наведених лица односно органа старатељства је консултативне природе.

¹⁷ Веће за малолетнике одлучује о предлогу јавног тужиоца за малолетнике за обуставу кривичног поступка према малолетнику применом једно или више васпитних налога, само уколико се судија за малолетнике са тим предлогом не сложи.

јесте да имају наглашен алтернативни карактер, јер се њиховом применом, наметањем одређених захтева и забрана малолетнику, избегава примена других кривичних санкција са полуинституционалним и институционалним третманом као вишим и значајнијим нивоом интервенције у односу на личност малолетника. ЗМУКД предвиђа десет врста посебних обавеза, а њихова садржина јесу захтеви и забране које се постављају малолетнику како би се на тај начин утицало на њега и његово понашање да више на врши кривична дела, према којима није потребно предузети трајније мере васпитања, и издвајање из средине у којој је до тада живео. Малолетнику се може изрећи једна или више следећих посебних обавеза: *да се извини оштећеном; да у оквиру својих могућности надокнади штету коју је проузроковао; да редовно похађа школу или не изостаје са посла; да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима; да се, без накнаде, укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалној, локалној или еколошкој садржаја; да се укључи у одређене спортисте активности; да се подвргне испитивању или одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића и опојних дрога; да се укључи у појединачни или групни трениман у одговарајућој здравственој установи или саветодавнишћу и да поседује по програмима који су за њега сачињени у тим установама; да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испитије којима се проверава одређено знање; да не може да напусти место пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебној одобрења органа старатељства.* Приликом избора посебних обавеза суд ће посебно водити рачуна да буду прилагођене личности малолетника и приликама у којима малолетник живи, односно ценити његову спремност да сарађује у њиховом остваривању. Ближи услови за изрицање сваке мере посебних обавеза регулисани су Правилником о извршењу васпитних мера посебних обавеза који је донео министар правде у сарадњи са министром рада, запошљавања и социјалне политике¹⁸.

Када изриче ову васпитну меру суд ће посебно упозорити малолетника да у случају неиспуњења једне или више посебних обавеза оне могу бити замењене неком другом обавезом односно другом васпитном мером¹⁹, што пре свега

¹⁸ „Сл. гласник“ бр 94/06.

¹⁹ Чл. 14 ст. 8 ЗМУКД.

представља одредбу која има за циљ да успешно дисциплинује малолетника у испуњењу наложених обавеза.²⁰

IV. ВАСПИТНИ НАЛОЗИ И ПОСЕБНЕ ОБАВЕЗЕ-СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

Када говоримо о односу васпитних налога и посебних обавеза, прво што се може уочити јесте да се одређене врсте посебних обавеза подударају са васпитним налозима²¹, не само у називу већ и садржински. Оно што је још једна заједничка карактеристика васпитних налога и посебних обавеза²², због чега су између осталог и заједно обрађене у овом раду, јесте њихов алтернативни карактер. Стога се поставља питање како разликовати обавезе које се третирају као *кривичне санкције* од оних мера које се примењују као васпитни налози, односно *мере sui generis*. Без обзира на терминолошку и садржинску подударност, као и алтернативни карактер ових мера, постоји квалитативна разлика између чл. 7 и 14 ЗМУКД-а. Кључна разлика је различита *природа* ових мера из чега произилазе и остале разлике²³. Пре свега, посебне обавезе су кривичне санкције са свим последицама које се подразумевају, а васпитни налози представљају својеврсне мере. Васпитни налози се примењују пре или уместо вођења кривичног поступка, што значи да им је *сврха* „непокретање или обустављање покренутог кривичног поступка“, док алтернативни карактер посебних обавеза „извире“ из чињенице да се њиховим изрицањем избегава примена мера са полуинституционалним и институционалним третманом које подразумевају виши ниво задирања у личност малолетника. Дакле, можемо рећи да ове алтернативе покривају различите фазе поступања са малолетним преступницима. Посебне обавезе, као кривичне санкције, суд намеће и малолетник нема могућности избора, док са васпитним налозима малолетник може да се сагласи или не сагласи, односно да их прихвати или не прихвати, и на тај начин да утиче на њихов избор.

²⁰ О. Перић, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичној правној заштити малолетних лица*, Београд, 2007., стр 43.

²¹ То је случај са обавезама из тачке 3), 5), 7) и 8) става 2 чл. 14 ЗМУКД и васпитних налога из чл. 7 ст. 1. Тачка 2)-5), а на изврстан начин исти је случај и са обавезама из тач. 1) и 2) члана 14. Које су садржане у тачки 1) чл. 7 ЗМУКД-а.

²² Љ. Радуловић, *Васпитни налози као посебне мере реаговања према малолетним учиниоцима кривичних дела (сврха, врсте и избор)*, стр 51.

Затим различито је и њихово *трајање*. Васпитни налози могу да трају најдуже шест месеци²⁴, а посебне обавезе које подразумевају временски период трају различито до једне године, три месеца, шест месеци²⁵. *Орјани* који примењују васпитне налоге не могу ни под којим условима изрећи посебне обавезе као васпитне мере, односно кривичне санкције. Васпитне мере увек изриче веће за малолетнике као колегијални орган надлежног суда. Посебно је значајно разликовање обзиром на *последице*. Неиспуњење посебних обавеза може да доведе до замене неком другом обавезом, односно другом васпитном мером, по правилу тежом, док непоступање по васпитном налогу у целини или делимично, доводи само до покретања кривичног поступка, одн. до његовог настављања. Најзад васпитни налози се могу применити једино према *малолетницима* од четрнаест до осамнаест година, а посебне обавезе се могу изрећи и другим категоријама учинилаца²⁶.

V. ПРИМЕНА ВАСПИТНИХ НАЛОГА И ПОСЕБНИХ ОБАВЕЗА-ОСВРТ НА ПРАКСУ ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА

У правосудној пракси примена васпитних налога је заживела, али за сада у веома ограниченом обиму. Пре свега, проблеме у примени васпитних налога можемо наћи у непостојању неколико кључних услова за њихову обимнију и ефектнију примену. Уопштено посматрано, ЗМУКД не садржи одредбе о примени васпитних налога и оставља да се та проблематика регулише посебним подзаконским актом, који треба да донесе министар надлежан за правосуђе у сарадњи са министром рада, запошљавања и социјалне политике и Републичким јавним тужиоцем у року од шест месеци од ступања на снагу ЗМУКД-а²⁷. Међутим Правилник којим се регулише примена васпитних налога, још увек није донет. То заиста представља једну од препрека квалитетне примене васпитних налога, јер законом не могу и не треба да буду обухваћени сви детаљи од значаја за њихову примену, тако да доста законских одредаба захтева да буду разрађене и

²³ С. Соковић, *Алтернативне кривичне санкције и мере и превенција криминалитета*, ур. Крон Л., Београд, 2008., стр. 79.

²⁴ Чл. 8 ст. 2 ЗМУКД-а.

²⁵ Чл. 14 ст. 4-6 ЗМУКД-а.

²⁶ Чл. 40 ст. 2 и чл. 41 ст. 1 ЗМУКД-а.

²⁷ Чл. 167 ст 1 и 4 ЗМУКД-а.

допуњене нижим правним актима којима се ова проблематика детаљније одређује. Напред изложеном значајно доприноси и чињеница да се ради о новим мерама, које нису постојале у нашем малолетничком кривичном законодавству²⁸. Даље, да би се обезбедила квалитетнија примена васпитних налога потребно је обезбедити институционалне услове за њихову примену. Примена васпитних налога повлачи различите проблеме, тако се нпр. код примене поравнања са оштећеним, односно медијације у пракси се јављају следећа питања: 1) ко спроводи поступак поравнања (то би могао да буде јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике или овлашћени медијатор који позива малолетног учиниоца кривичног дела и његове родитеље, усвојиоце, стараоце или другог законског заступника да сами или са браниоцем дођу на састанак са оштећеним (и његовим пуномоћником или законским заступником), 2) где се спроводи поступак поравнања (у просторијама јавног тужиоца, у суду или у просторијама овлашћеног медијатора), 3) колико дуго поступак може да траје (у пракси се заступа мишљење да поступак посредовања треба да буде брз и ефикасан, тако да не траје дуже од месец дана) и 4) како се поступак завршава (закључењем писменог поравнања као резултат медијације – посредовања у коме се одређују обавезе, рокови њиховог испуњења и начин праћења споразума). У судској пракси се може појавити проблем код примене овог васпитног налога ко се све може сматрати оштећеним лицем – да ли само физичко (пунолетно – да ли и лице које је лишено пословне способности или малолетно лице, у ком случају се поставља питање да ли ова лица или њихови законски заступници или пуномоћници учествују у примени овог васпитног налога) или правно лице (и ко у правном лицу – законски или статутарни пуномоћник)²⁹.

У примени васпитног налога рад у корист заједнице, у пракси су се јављали проблеми како одредити избор хуманитарних организација на локалном нивоу и како их анимирати да пристану на примену васпитних налога. Стога се као једно од решења у пракси искристалисало мишљење према коме на захтев

²⁸ У пракси правосудних органа готово да је постало правило „страх“ од примене нових института, што уз непрецизност или недовољну прецизност законских норми, и непостојања подзаконских аката којима се законске норме прецизирају и детаљније разрађују, може заиста довести у питање и основни разлог њиховог озакоњења.

²⁹ У случају примене овог васпитног налога, малолетник који је у припремном поступку признао извршење кривичног дела и изразио спремност да се извини представнику оштећеног правног лица то може да учини у суду или да заједно са својим законским

јавног тужиоца или суда за малолетнике орган старатељства треба да спроведе анкету на локалном нивоу, те да направи избор од заинтересованих установа и организација државног (јавног) и цивилног сектора које би се укључиле у друштвенокористан пројекат превенције малолетничке делинквенције, да са њима сачини писмене споразуме са врстом и садржином одређених послова и активности, те да овај списак установа и организација као и закључене споразуме доставе органима малолетничког кривичног правосуђа које би, у сваком конкретном случају, бирали ону установу и врсту и природу послова и активности малолетника за које се сматра да би се најповољније остварила сврха конкретног васпитног налога.

Дакле, важно је истаћи значај анимације свих друштвених институција и фактора, као и невладиног сектора. Уосталом, поједини васпитни налози³⁰, директно упућују на сарадњу са невладиним сектором, обзиром да се хуманитарним радом углавном баве невладине организације. Међутим недовољна сарадња између правосудних органа и невладиног сектора директно утиче на успех у примени васпитних налога. Потребно је интензивирати сарадњу на овом плану како би се сврха васпитних налога у потпуности остварила³¹.

Сви наведени чиниоци на нивоу регулисања ових мера, су утицали и на досадашњу примену васпитних налога у пракси. А табели бр. 1 приказан је број примењених васпитних налога по врстама, за 2007., 2008. и 2009. годину, у Републици Србији.

заступником оде до оштећеног правног лица и да се јавно извини у присуству овлашћеног представника правног лица.

³⁰ Члан 7, тачка 3 ЗМУКД-а.

³¹ И. Јоксић, *Специфичности алтернативних мера (васпитни налози) као мера sui generis у кривичном законодавству Србије*, НБП бр. 3/2007, стр. 139.

Табела 1.: Малолетници са изреченим васпитним налогом:

Васпитни налог:	2007.	2008.	2009.
Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклонило, у целини или делимично, штетне последице дела	92	74	123
Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао	21	25	28
Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја	16	11	43
Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	5	6	4
Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту	0	9	13
Укупан број малолетника	134	125	211

Извештај Републичког завода за социјалну заштиту за 2009. годину.

Из анализе наведених података можемо извести два основна закључка, а то су: недовољна примена васпитних налога и фаворизовање појединих врста васпитних налога. Применом васпитних налога, као мера *sui generis*, у 2009. години решено је само 7,5% кривичних случајева малолетника што је отприлике 2,5% више у односу на 2007. годину³², док је просечно 95% кривичних случајева малолетника решено изрицањем неке од кривичних санкција³³. Што се врсте примењених васпитних налога тиче, у далеко највећем броју случајева примењиван васпитни налог је поравнање, затим рад у корист заједнице, редовно похађање школе или редовно одлажење на посао, а потом васпитни налози медицинског карактера, који се веома ретко примењују. Напред наведеном анализом може се закључити да се тужиоци, односно судије за малолетнике служе униформисаним критеријумима спроводећи „поравнање“ између оштећеног и малолетног учиниоца кривичног дела. Присутна је недовољна упућеност судија и тужилаца у све могућности које пружа примена појединих васпитних налога и чини се недовољна искоришћеност широке лепезе могућности које нуди примена

³² У неким страним законодавствима, нпр. у Немачком, на овај начин решава се скоро 70% свих предмета малолетника, док се „формалне санкције“ изричу свега у 30% случајева.

³³ Према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, најчешће примењивана кривична санкција јесте мера појачаног надзора органа старатељства, затим појачан надзор родитеља, усвојиоца, стараоца, на трећем месту су посебне обавезе.

појединих васпитних налога. У одређеним случајевима није довољно само измирити учиниоца и жртву кривичног дела и надокнадити штету причињену кривичним делом, већ је за постизање сврхе васпитних налога неопходно применити и неке друге васпитне налоге, како би се тиме позитивно утицало на правилан развој личности малолетника кроз јечање његове личне одговорности, како у будућности не би вршио кривична дела

Успех остварења сврхе прописивања и изрицања кривичних санкција уопште, па самим тим и васпитних мера посебних обавеза не зависи само од одговарајућег избора- индивидуализације, већ и од начина на који се извршавају. ЗМУКД су прописана општа правила извршења кривичних санкција према малолетним извршиоцима кривичних дела, као и извршења посебних обавеза, а Правилником о извршењу васпитних мера посебних обавеза детаљније су прописани: начин и услови за извршење посебних обавеза³⁴. Правилником се не регулишу само питања извршења посебних обавеза, већ и услови за њихово изрицање, појединачно за сваку од прописаних посебних обавеза, дужина трајања, праћење и извештавање о примени, стога је овај правилник практично постао саставни део законског текста којим се регулишу услови за изрицање и извршење васпитних мера посебних обавеза³⁵. Овим подзаконским актом уводи се још један критеријум којим се суд руководи приликом одлучивања да малолетном извршиоцу кривичног дела изрекне посебну обавезу³⁶. Суд ће изрећи једну или више посебних обавеза пошто претходно оцени да је одређеним захтевима или забранама потребно утицати на малолетника и његово понашање³⁷, уз поштовање и осталих критеријума, а нарочито испуњења сврхе конкретне обавезе. Незаобилазно је питање да ли су овако дефинисани критеријуми довољне смернице за избор одговарајуће санкције, обзиром на то да нису довољно конкретизовани већ представљају широко постављене стандарде које судија цени при доношењу одлуке.

³⁴ Правилник о извршењу васпитних мера посебних обавеза донео је министар правде, у сарадњи са министром рада, запошљавања и социјалне политике, *Службени гласник Р.С.*, бр 94/06.

³⁵ Може се оправдано поставити питање колико је у складу са законом да услове за изрицање санкција садржи подзаконски акт.

³⁶ С. Васиљевић et al. , *Малолетничка кривична санкција: посебне обавезе*, доступно на [scindeks – clanci. nb.rs/data/pdf](http://scindeks-clanci.nb.rs/data/pdf). Посећено дана: 20.04.2011.

³⁷ Чл. 2 Правилника о извршењу васпитних мера посебних обавеза.

Проценат примењених посебних обавеза на територији Републике Србије за 2007, 2008. и 2009. годину, приказан је на табели бр. 2:

Табела 2.: *Малолетници са изреченом мером посебне обавезе од стране суда*

Мера	2007.	2008.	2009.
Да се извини оштећеном	132	115	47
Да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао	22	24	33
Да редовно похађа школу или не изостаје са посла	67	78	122
Да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима	26	50	86
Да се, без накнаде, укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја	41	58	102
Да се укључи у одређене спортске активности	1	1	6
Да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	18	7	20
Да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама	5	22	27
Да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испите којима се проверава одређено знање	1	17	10
Да не може да напусти место пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства	0	0	0
Укупан број малолетника	313	372	453

Извештај Републичког завода за социјалну заштитију за 2009. годину.

Анализом укупног броја изречених посебних обавеза у односу на примену осталих кривичних санкција можемо рећи да се примена постепено повећава, али да процентуално износи нешто више од 10% , што даје основа за закључак да је њихова примена и даље испод интенција законодавца. Приметан је пораст примене у 2009. у односу на 2007. и 2008. годину што је свакако охрабрујуће. Најчешће изрицана врста посебних обавеза од укупног броја примењених посебних обавеза у 2009. години (453) најчешће примењивана је редовно похађање школе или одлажење на посао(122), рад у корист заједнице (102), оспособљавање за занимање које одговара малолетниковим способностима и

склоностима (86). Интересантно је да су посебне обавезе попут укључивања у одеђене спортске активности, похађање кулева, забрана напуштања пребивалишта изречене у малом броју случајева.

Овакви статистички подаци последица су неколико околности. Имајући у виду карактер и сврху посебних обавеза у процес њиховог извршења укључене су бројне институције, као што су образовне и здравствене установе, саветовалишта, полиција³⁸. Улога ових субјеката није довољно дефинисана. У судској пракси судећи по броју одлука којима су малолетницима (а и млађим пунолетним лицима) изречене посебне обавезе, још увек нису показани ни значајнији ефекти, ни недостаци у поступку извршења ове санкције. Нека истраживања указују да постоји разноликост у реализацији ове васпитне мере, што указује на неактивност и неповезаност правосудног система, система социјалне заштите, цивилног сектора и органа локалне власти.

Анализирајући податке истраживања спроведеног на нивоу десет окружних судова у 2006. и 2007. години запажа се да на подручју окружних судова Нови Пазар, Врање, Ваљево, Пожаревац и Ниш ове васпитне мере нису уопште изрицане (нпр. Нови Пазар) или у незнатном броју (нпр. Ниш нула-2006. и две-2007). Намеће се потреба детаљнијег истраживања разлога за овакво поступање одн. непоступање судија-већа за малолетнике. Поставља се питање да ли су узроци у чињеници да се ради о новом институту, па је потребно време да „заживи“ или је потребно укључивати и едуковати и друге субјекте који би учествовали у поступку изрицања и извршења ове санкције.

VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права јесте увођење алтернативних мера које треба да воде скретању кривичног поступка јесу васпитни налози. Тако схваћено скретање поступка означава различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике односно кривичних санкција. Васпитни налози су посебне мере *suī generis* које немају карактер кривичне санкције. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи један или више васпитних налога. Сврха је ових налога

³⁸ Мера забране напуштања пребивалишта.

да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак, односно да се применом оваквог васпитног налога утиче на правилан развој малолетника, као и на јачање његове личне одговорности како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету. Дакле, овде се ради о мерама искључиво специјално-превентивног карактера. Осим васпитних налога новину представљају и васпитне мере посебних обавеза које за разлику од васпитних налога јесу кривичне санкције и њихова сврха јесте да се изрицањем посебних обавеза избегне примена санкција са полуинституционалним и институционалним третманом као вишим и значајнијим нивоом интервенције у односу на личност малолетника, из чега произилази и њихов алтернативни карактер.

Остварење сврхе наведених алтернативних мера умоногоме зависи и од њихове примене у пракси, због тога су у другом делу рада размотрене потешкоће у примени ових мера, као и обим њихове примене. Из анализе доступних података може се извести уопштени закључак о недовољној примени васпитних налога и посебних обавеза у пракси, као и фаворизовање примене појединих врста међу њима, пре свега редовно похађање школе или одлажење на посао, поравнање са оштећеним, а тек у новије време и рад у корист заједнице. Мере медицинског карактера углавном се ређе примењују. На крају закључних разматрања у вези примене васпитних налога и посебних обавеза можемо истаћи следеће. Чини се да правосудна пракса није најбоље разумела разлоге којима се законодавац руководио када је увео ове мере у ЗМУКД, што се посебно односи на васпитне налоге. Васпитни налози су у правосудној пракси схваћени као средство за „нагодбу“ између учиниоца и жртве кривичног дела. Као проблеми успешности примене васпитних налога посебно се истиче да је потребно сачинити листу институција у које тужилац, односно судија за малолетнике, може упутити малолетног учиниоца кривичног дела ради извршења васпитних налога и обавеза које из њих проистичу, што је по мишљењу аутора, један од кључних проблема у примени васпитних налога; потребно је обезбедити и институционалне услове за њихову примену, а то значи и пуну координацију између правосудних органа и невладиних организација. На самом крају можемо констатовати да је потребно посветити много више пажње у примени ових мера, како би се сврха њиховог увођења у потпуности остварила. При томе је важно истаћи да се ширим

друштвеним ангажманом могу постићи много бољи резултати у испуњењу обавеза предвиђених васпитним налозима и посебним обавезама.

Aleksandra PETROVIĆ

The student of doctoral studies, Faculty of Law in Kragujevac, Republic of Serbia

**APPLICATION OF EDUCATIONAL DIRECTIONS AND SPECIAL
OBLIGATIONS ON JUVENILE DELINQUENTS CRIMINAL LAW IN THE
REPUBLIC OF SERBIA**

Summary

The most significant innovation in our juvenile criminal law is introduction of measures of alternative features – educational errand and special obligations. Educational measures aren't criminal sanctions but measures sui generis which main applying purpose is non-starting or suspending initialized criminal procedure, because it's considered that personality of a juvenile offender can also be influenced in this way in order not to commit criminal deeds in the future. Educational measures of special obligations stand for criminal assents with emphasised alternative features, because adjudication of measures of half-institutional and institutional treatment as higher level of intervention towards the personality of a juvenile is being avoided by appliance of these measures. In this article theoretical aspects of legal regulation of educational measures and special obligations are elaborated as well as extent and problems of their practical implementation.

Key words: *juvenile (under of age), penal sanctions, alternative measures (correctional orders), educational direction, special obligations.*